CZU: 323.28 **http://doi.org/10.59295/sum3(163)2023_30**

UNELE ABORDĂRI CONCEPTUALE ALE TEMATICII TERORISMULUI

Cristina EJOVA
Universitatea de Stat din Moldova

Articolul este consacrat studierii definiției terorismului ca fenomen social multilateral, periculos în esența sa. Sunt analizate diferite abordări ale definiției și percepției terorismului în literatura științifică. Analiza științifică a acestei problematici extrem de complexe denotă că există o multitudine de interpretări ale tematicii terorismului și diverse definiții în domeniu. În literatura tematică științifică sunt argumentate cele mai diverse interpretări ale tematicii terorismului și abordări științifice ale analizei lui, fiind identificate o serie de probleme de natură teoretică generală și științifică. Dificultățile în elaborarea unei paradigme legale general acceptate la nivel internaţional a terorismului constă în complexitatea și multiaspectualitatea fenomenului, care reprezintă un sistem în proces de dezvoltare continuă. Diferenţele în abordările conceptuale ale terorismului se explică prin deosebirile dintre sistemele sociale şi statale, prin existenţa diferitor şcoli şi prin complexitatea obiectului de reglementare aflat la intersecţia diferitor ramuri ale dreptului și științelor politice.

Cuvinte-cheie: *teroare, terorism, terorism internațional, cyberterorism.*

SOME CONCEPTUAL APPROACHES TO THE TOPIC OF TERRORISM

This article is devoted to the study of defining the terrorism concept as a multifaceted social phenomenon, which is dangerous in its essence. There are considered different approaches to the terrorism definition and understanding from the scientific literature. The author emphasizes that the scientific analysis of this extremely complex issue shows that there are a multitude of interpretations of the subject of terrorism and various definitions in the field. In the specialized scientific literature, the most diverse interpretations of the terrorism topic and scientific approaches to its analysis are argued, while a series of problems of a general theoretical and scientific nature are identified. The difficulties in developing a generally accepted international legal paradigm of terrorism lies in the complexity and multifacetedness of the phenomenon, which represents a system in the process of continuous development. The differences in the conceptual approaches of terrorism are explained by the distinctions between social and state systems, by the existence of different schools and by the complexity of the regulatory object which is of different branches of law and political science.

Keywords: *terror, terrorism, international terrorism, cyberterrorism.*

Introducere

Terorismul reprezintă un fenomen complex extrem de grav, ce se caracterizează prin acțiuni radicale periculoase și atacuri violente, prin activități subversive antiguvernamentale, care întrunesc proporții alarmante și tentative de asasinat ce afectează substanțial stabilitatea și securitatea internațională. Fenomenul terorismului în contextul evoluției sale tot mai agravante și problemele combaterii lui politice, juridice, militare, financiare și de altă natură sunt investigate în literatura științifică și științifico-aplicativă. În prezent, atestăm o multitudine de interpretări ale tematicii terorismului, ce conțin diferite abordări științifice ale problemei, fiind identificate o serie de aspecte de natură teoretică generală care necesită o atitudine specială a cercetătorilor și experților în domeniu.

Actele teroriste provoacă jertfe umane de mari proporții și considerabile distrugeri materiale și spirituale, însoțite de disonanțe grave și consecințe majore în raporturile interstatale, și chiar conflicte militare, neîncredere și ură între grupuri mari sociale și naționale.

Comunitatea internațională își unește forțele într-un efort comun în scopul contracarării fenomenului terorismului și combaterii pericolului iminent al acestor provocări extrem de complexe, a determinării cauzelor lor și a oportunității elaborării în regim de urgență a bazei conceptuale privind lupta cu terorismul la cel mai înalt nivel. O prioritate fundamentală constă în elaborarea și adoptarea la cel mai înalt nivel

internațional a unor documente conceptuale cu privire la contracararea, combaterea și lupta comună împotriva terorismului.

Noţiunea de terorism

Conceptual, în context evolutiv de spațiu și timp, terorismul este cunoscut omenirii din cele mai vechi timpuri. A fost folosit de secole ca o armă ilegală, dar și eficientă în lupta politică. Abia la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI terorismul capătă trăsăturile caracteristice unui fenomen internațional.

Termenul de teroare (*lat.*) a fost introdus pentru prima dată de Aristotel pentru a explica metoda de influențare a publicului în timpul unei tragedii din teatrul grec antic. Se crede că termenul „teroare" a apărut în lexicul politic al Europei mult mai târziu, în secolul al XIV-lea, când lucrările istoricului roman antic Titus Livius au fost traduse din latină în franceză, însă terorismul devine un obiect al gândirii științifice în anii Revoluției Franceze. M. Robespierre și J. -P. Marat au fundamentat ideea de putere cu ajutorul fricii, care inspiră teroare. În 1798, dicționarul Academiei Franceze de Științe l-a definit drept „sistemul fricii". În Marea Britanie, a primit un sens ușor diferit: „domnia groazei".

În literatura occidentală și rusă, studiul problemelor terorismului are o semnificație teoretică și empirică semnificativă, deși există dezacorduri asociate cu interpretările sale diferite. În ciuda faptului că aceste concepte de „terorism" și „act terorist" sunt consacrate oficial în legislațiile naționale ale majorității statelor, nu există încă o definiție universală a terorismului recunoscută de oamenii de știință și politicieni. Potrivit diverșilor autori, în total, există de la 100 la 200 de definiții ale terorismului, dintre care niciuna nu este recunoscută ca fiind clasică [1, p. 17].

Sociologul britanic F. Furedi în studiul său „*Invitation to Terror: The Expanding Empire of the Unknown*", a calculat că doar în opt ani - din 2001 până în 2009, aproximativ 8.000 de cărți despre terorism au fost publicate numai în limba engleză [2]. Problema este că, pe de o parte, există abordări diferite ale definiției termenului „terorism", iar pe de altă parte, din motive politice, procesul de clarificare a cazurilor în care terorismul poate fi calificat drept „internațional" este dificil. Cu alte cuvinte, un obstacol serios în calea operaționalizării și conceptualizării acestui concept este practicarea standardelor duble. Între timp, dezvoltarea unei definiții universale a terorismului ar fi un pas semnificativ către depășirea lui reală.

În anii 1980, profesorul de drept internațional A. Roberts a afirmat că dificultățile în crearea unei definiții agreate a terorismului internațional la nivel interstatal se datorează multor motive. Printre care se numără multe obiective, cauzate de înțelegerea diferită a securității naționale de către state și de idei despre diferitele forme de terorism internațional" [3, p. 11].

Cercetătorii analizează terorismul în mod diferit: unii pornesc de la o idee largă despre acesta ca un „sistem al fricii", alții restrâng definiția la acțiunile fanaticilor și extremiștilor religioși. Complexitatea problemei definirii terorismului constă în faptul că acest fenomen conține multe straturi și niveluri. Aici ne putem referi la opinia cercetătorului englez W. Laqueur, autorul multor studii dedicate analizei acestui fenomen, care indică prezența în terorism a unui „element aleatoriu, de neînțeles" [4, p. 169].

Etimologia termenului „terorism" indică faptul că rădăcinile acestui concept reies din cuvântul latin „teroare", care înseamnă teamă, groază. Într-adevăr, un element necesar prezent în orice act terorist este intimidarea unui adversar politic sau a acelor persoane care reprezintă victime directe ale teroriștilor.

Primul grup de definiții științifice ale terorismului a apărut în prima jumătate a secolului XX. Una dintre primele definiții științifice ale terorismului a fost dată de istoricul american J. Hardman în articolul „*Terrorism*", publicat în volumul al XIV-lea al Encyclopedia of the Social Sciences din anul 1934. Ca terorism, J. Hardman a înțeles metoda prin care un grup organizat sau un partid caută să-și atingă scopurile proclamate în principal prin utilizarea sistematică a violenței. Actele teroriste sunt îndreptate împotriva persoanelor care, în calitate de indivizi, agenți sau autorități, interferează cu atingerea scopurilor unui astfel de grup. Caracteristica cheie a terorismului, conform lui J. Hardman, este publicitatea sau demonstrarea unui act terorist. Este imposibil să nu fim de acord cu opinia acestui autor, deoarece starea de frică în societate depinde de cât de reușit a fost desfășurat actul terorist, deoarece dacă cetățenii unei anumite țări sunt intimidați, atunci scopul principal al terorismului a fost atins și se poate conta ulterior pe punerea în aplicare a cererilor politice și de altă natură.

Al doilea grup de definiții ale terorismului a apărut în anii 1960-1980. În această perioadă, majoritatea coloniilor și-au câștigat succesiv independența. Cu toate acestea, în unele regiuni și țări, problemele

naționale nu au fost rezolvate, ba chiar s-au agravat. În spațiile geografice respective au apărut organizații care au comis acte de terorism în numele eliberării naționale. Astfel, expertul britanic recunoscut în domeniul terorismului, Paul Wilkinson, a susținut următoarele: „Terorismul este un act deliberat care vizează crearea unui mediu de frică sau groază extremă; se adresează unui public țintă mai larg decât victimele directe ale violenței; în esență, reprezintă atacuri asupra țintelor aleatorii sau simbolice, inclusiv a civililor; actele de violență comise sunt percepute de societatea în care sunt comise ca depășind noțiunile de normalitate, ele distrug literalmente normele sociale, provocând astfel resentimente extreme; terorismul este folosit pentru a influența cumva cursul evenimentelor politice” [5].

Walter Laqueur, care abordează problema dezvoltării unei definiții universale a conceptului de „terorism” cu un anumit grad de optimism, admite următoarele: „Majoritatea cercetătorilor sunt de acord că terorismul este folosirea violenței sau amenințarea cu violența, o metodă de luptă sau o strategie care vizează atingerea anumitor obiective; astfel, scopul său este de a induce victimei o stare de teamă, care în sine este nemiloasă și nu corespunde normelor umanității; publicitatea este un factor cheie în strategia activităților teroriste” [6, p .97].

B. Jenkins a propus o definiție care a început să fie folosită de agențiile de securitate: „terorismul este utilizarea sau amenințarea cu utilizarea forței în scopul realizării schimbării politice” [7]. Tot într-una dintre lucrările sale ulterioare, B. Jenkins a evidențiat o serie de caracteristici ale terorismului modern: brutalitatea; diverse surse de finanțare; noi modele organizatorice; introducerea de campanii globale; utilizarea eficientă a comunicațiilor și tehnologiilor moderne [8, p. 117-118].

Unii cercetători străini care studiază terorismul, consideră acest fenomen ca un fel de conflict social. După cum a remarcat cu această ocazie Y. Alexander, directorul Institutului pentru Studierea Terorismului Internațional, „terorismul este un canal prin care curge nemulțumirea și nerăbdarea straturilor marginale. Mijloacele și metodele teroriste întăresc, „destabilizează” structura socială existentă” [9, p. 4]. Cu toate acestea, o astfel de definiție contribuie puțin la înțelegerea esenței terorismului.

Din punctul de vedere al lui M. Crenshaw, reprezentant al abordării analitice, „terorismul este violență inacceptabilă din punct de vedere social și politic, care vizează o țintă simbolică nevinovată în numele obținerii unui efect psihologic” [10, p. 107]. Totodată, dând o definiție a terorismului, M. Crenshaw consideră că inițial este necesar, în cadrul unei analize de sistem, să se investigheze actul terorist în sine, scopurile acestuia și posibilitatea ulterioară de dezvoltare a succesului politic al terorismului.

În anii 1980 începe dezvoltarea activă a abordărilor conceptuale ale definiției „terorismului internațional”. Un rol deosebit în fundamentarea esenței fenomenului luat în considerare l-au avut lucrările politologilor americani Alex Schmid și Bruce Hoffman.

Cunoscutul cercetător american A. Schmidt a analizat peste 100 de definiții ale terorismului prezentate în literatura științifică până în 1983. Căuta un teren comun, sperând să ajungă la o definiție detaliată a terorismului. Prin analiza empirică, el a identificat elemente comune majorității definițiilor și pe baza a 13 dintre ele și-a creat definiția terorismului. El a văzut terorismul ca pe o metodă de luptă în care victimele servesc drept țintă simbolică; teroriștii sunt capabili să creeze un sentiment permanent de frică prin folosirea violenței împotriva comportamentului normativ, care creează o audiență dincolo de victima imediată şi se încheie cu o schimbare a atitudinilor și acțiunilor din partea societății [11].

Cinci ani mai târziu Schmid A. P. și Jongman A. J au realizat împreună o investigație originală. Ei au selectat 109 definiții date de diverși oameni de știință și definiții oficiale adoptate la nivel de stat, apoi le-au analizat, evidențiind principalele componente și caracteristici ale acestora în definițiile respective. Drept urmare, au identificat cuvintele cele mai prezente în ele: violența sau folosirea forței se regăsește în 83,5% din definiții; adjectivul „politic” – 65%; frică și groază - 51%; amenințare - 47%; efect psihologic și reacție așteptată - 41,5%; separarea victimei și a scopului - 37,5%; acțiune intenționată, direcționată - 32%; metodă de luptă, strategie, tactică – 30,5%, și a afirmat că „violența comisă în scopuri politice” și „violența comisă cu scopul de a insufla frica” sunt elemente integrante ale terorismului [12].

Al treilea grup de definiții studiat în această lucrare a apărut după încheierea Războiului Rece. Anii 1990 au scos la lumină contradicțiile și problemele care fuseseră ascunse în timpul Războiului Rece.

B. Hoffman definește terorismul ca fiind utilizarea ilegală sau amenințarea cu folosirea violenței împotriva persoanelor pentru a forța guvernele să împlinească anumite scopuri politice sau ideologice.

Bruce Hoffman oferă, de asemenea, o serie de criterii pentru a distinge terorismul de alte tipuri de infracțiuni. În opinia sa, terorismul este: exclusiv politic în scopurile și motivele sale; violent sau amenințător; conceput pentru a avea un impact psihologic de durată, nu doar distrugerea unei anumite victime sau obiect; condus de o organizație cu un lanț de comandă recunoscut sau o structură celulară conspirativă ai cărei reprezentanți nu poartă uniforme sau însemne; săvârșite de un grup internațional sau de o entitate nestatală [13]. Terorismul la etapa contemporană, potrivit expertului, se bazează într-o măsură mai mare pe concepte religioase - motivația politică este amestecată cu cea religioasă și actul terorist în sine este deja săvârșit nu atât pentru a forța un guvern să îndeplinească cerințele politice formulate de teroriști, ci pentru a maximiza efectul intimidării, care capătă un caracter sacru, adică un act de violență se transformă într-o „datorie sacră" a unui credincios adevărat [13, p. 89].

B. Hoffman consideră, de asemenea, că grupurile care folosesc metode teroriste se poziționează adesea drept „luptători pentru libertate" sau „gherilele urbane". Ca urmare, problema recunoașterii unei organizații drept organizație teroristă rămâne la nivelul comunității internaționale, care, la rândul ei, poate fi folosită de state ca instrument pentru a-și atinge obiectivele de politică externă. El mai sugerează că dificultățile în identificarea originilor și esenței fenomenului terorismului sunt legate de transformările pe care acesta le-a suferit în ultimele secole.

B. Hoffman remarcă, de asemenea, pe bună dreptate o altă tendință importantă în dezvoltarea terorismului - o creștere a letalității atacurilor teroriste, care se datorează a trei motive cheie:

1) Prin uciderea unui număr mare de victime, teroriștii atrag atenția presei și a publicului larg;

2) Armele teroriștilor devin din ce în ce mai perfecte, de foarte multe ori nu pot fi depistate, datorită cărora se realizează efectul de surpriză și letalitate al unui act terorist;

3) Teroriştii sunt sprijiniți şi sponsorizați de state. Se formează astfel formațiuni armate de înalt profesionalism, în mâinile cărora se află datele serviciilor de informații ale statului; noile grupări teroriste au o logistică excelentă, un sistem general și special de pregătire pentru mercenari teroriști etc. [14, p. 14-15].

Oamenii de știință francezi Y. Mayaud [15] și A. Duranton-Crabol [16] susțin că conceptul de „terorism" se referă la o crimă care amenință pacea și securitatea umană, ofensează conștiința generală și dăunează demnității umane.

Hirschmann K. a definit terorismul ca fiind utilizarea non-statală sau amenințarea cu violența pentru a semăna panică în societate, a slăbi sau chiar a elimina obligațiile acesteia și pentru a aduce schimbări politice [17, p. 26].

B. Netanyahu a propus o astfel de definiție a terorismului – ca fiind un atac deliberat și sistematic asupra civililor pentru a provoca frică în scopuri politice [18, p. 41].

Dacă considerăm terorismul ca un fenomen socio-politic, atunci, în opinia noastră, cea mai reușită este definiția propusă de juristul rus V. Petrishchev, întrucât el consideră terorismul ca un fenomen socio-politic complex: „terorismul reprezintă utilizarea violenței în mod sistematic, motivată social sau politic, justificată ideologic, sau amenințarea folosirii unei astfel de violențe, prin care, prin intimidarea indivizilor, comportamentul acestora este controlat într-o direcție benefică teroriștilor și sunt atinse scopurile urmărite de teroriști" [19, p.11].

După evenimentele din 11 septembrie 2001, când problema terorismului a început să joace un rol deosebit în studiile sociologilor, politologilor și oamenilor de știință din alte domenii ale cunoașterii, problema definirii terorismului rămâne încă deschisă (grupa a patra de definiții).

Paul Pillar, cercetător american în domeniul terorismului, nu oferă propria sa definiție, dar propune ca guvernul SUA să utilizeze ca bază statisticile guvernamentale privind terorismul internațional: „violență deliberată, motivată politic, comisă împotriva țintelor non-militare de către grupuri locale sau agenți secreți, cu scopul de a influența audiența". Savantul Pillar consideră că această definiție poate fi luată ca model, deoarece conține 4 elemente cheie care disting activitatea teroristă de oricare alta. În primul rând, premeditarea, care sugerează că acțiunea a fost planificată dinainte. În al doilea rând, prezența obligatorie a motivației politice, care exclude violența criminală motivată de dorința de profit. În al treilea rând, țintele teroriștilor sunt neapărat civile. P. Pillar include în această categorie și militarii, care la momentul comiterii actului terorist sunt neînarmați sau nu sunt la datorie. În al patrulea rând, autorii sunt grupuri locale sau

agenți secreti, pentru că dacă un atac terorist este efectuat de forțele armate ale țării, atunci acesta nu mai este terorism, ci război [20, p. 14].

Lucrările politologilor americani M. Jones și M. Smith joacă un rol major în înțelegerea esenței terorismului după evenimentele din 11 septembrie 2001. Acești specialiști concep terorismul ca pe o amenințare asimetrică la adresa securității internaționale, care este un fel de conflict caracterizat printr-un grad limitat și scăzut de intensitate. Conform conceptului Jones-Smith, după prăbușirea Uniunii Sovietice, lumea nu a devenit unipolară, ci a trecut într-o stare de „nouă bipolaritate”, care se caracterizează printr-o confruntare între globalismul american și identitățile etno-religioase localizate. Numeroase acte de terorism etno-religios la nivel local, regional și global devin produsul unei astfel de confruntări. În același timp, politologii americani notează că sub influența procesului de globalizare, identitățile etnice și religioase devin „hrana” ideologică a terorismului [21, p. 14].

Ganor B. a definit terorismul ca fiind utilizarea intensă sau amenințarea cu folosirea violenței împotriva civililor sau a țintelor civile în scopul atingerii obiectivelor politice [22, p. 9-10].

Un alt cercetător american preocupat de terorism, Jonathan White, subliniază că definiția terorismului s-a schimbat în timp. Cei care sunt numiți teroriști astăzi pot fi percepuți ca eliberatori mâine și invers. Această abordare ni se pare nouă, deoarece mai devreme o astfel de repartizare se baza pe o scindare ideologică, și nu pe parametri temporali. Potrivit lui J. White, este necesar să ne dăm seama că orice definiție depinde de contextul istoric. Așadar, fenomenul terorismului nu poate fi discutat fără a ține cont de contextul istoric al campaniei teroriste [23, p. 3].

Cercetătorul american, L. Richardson, a prezentat următoarea definiție: „Terorismul înseamnă pur și simplu impactul violent intenționat asupra populației în scopuri politice” [24, p. 336].

Profesorul de filozofie de la Universitatea Ebraică din Ierusalim, precum și cercetătorul principal al Centrului de Filosofie Aplicată și Etică Publică al Universității din Melbourne, Igor Primoratz, referindu-se la problema definirii terorismului în prezent, vede aceleași standarde duble folosite mai înainte. Există încă o problemă de dublă abordare cine poate fi considerat terorist și cine - luptător pentru libertate. Prin esența sa, clișeul „cine este un terorist și cine este un eliberator” nu și-a pierdut actualitatea nici după evenimentele din 2001 de la New York. Un alt tip de dublă standardizare, din punctul de vedere al lui I. Primoratz, mai puțin evidentă, și deci reprezentând un obstacol și mai mare în definirea terorismului, este tendința de a acuza de folosire a violenței sau folosire a terorismului fără a lua în considerare mai întâi obiectivele, victimele, precum și refuzul de a vorbi în mod specific despre terorism, nu despre violență atunci când vine vorba de acțiuni ale statului [25].

La începutul secolului XXI a fost dezvoltată teoria valului evoluției terorismului modern, al cărei autor a fost cercetătorul american D. Rapoport. Studiind istoria terorismului încă din anii 1980, profesorul D. Rapoport identifică patru valuri diferite de activitate teroristă, în timpul cărora a fost alimentat un mesaj ideologic comun, emanat, respectiv, din anarhism, anticolonialism, socialism și fundamentalism religios. Fiecare dintre cele trei valuri anterioare a durat aproximativ 40 de ani. Patru valuri de terorism internațional, potrivit lui Rapoport, au trei caracteristici ale ciclului de activitate: a) ciclul de activitate se caracterizează prin extinderea și contracția fazei, b) acoperă mai multe țări, c) se datorează predominanței generale de energie politică, care formează o identitate comună a grupărilor teroriste și a relațiilor din cadrul acestor comunități. Mai mult ca atât, vorbind despre valul modern al terorismului, Rapoport subliniază factorii istorici și culturali ai determinantului religios - fundamentalismul islamic. El susține că revoluția iraniană din 1979, începutul noii ere islamice și războiul afgan au deschis calea valului actual de activități teroriste. Succesul ayatollahului Khomeini este de a realiza o schimbare fundamentală în Iran prin înlăturarea șahului, pe atunci cel mai apropiat aliat al SUA în lumea islamică.

Aceste transformări revoluționare au dat un impuls imens multor radicali musulmani să aleagă calea revoluției violente pentru a-i expulza pe necredincioși și apostați. În cele din urmă, războiul afgan a demonstrat victoria mujahedinilor asupra puternicei armate sovietice. Vorbind despre contribuția factorului religios la victorie, Rapoport ignoră complet rolul jucat în această victorie de asistența militară latentă a Statelor Unite ale Americii și a Pakistanului. Unul dintre semnele distinctive ale valului modern de terorism este radicalizarea crescută. Majoritatea definițiilor descriu acum noile tendințe de radicalizare ca fiind pro-

cesul (sau procesele) prin care indivizii sau grupurile își prezintă opiniile în fața societății pentru a obține recunoaștere și a participa la utilizarea violenței

în scopuri politice [26, p. 46-73].

E. Stepanova, cercetător științific principal la INCEMRI al AȘR, definește terorismul ca „folosirea deliberată a violenței sau amenințarea utilizării acesteia de către actori nestatali împotriva civililor și a altor necombatanți în scopul atingerii obiectivelor politice prin exercitarea presiunii asupra societății și statului (unui grup de state, o organizație internațională, comunitatea internațională)" [27, p. 5]. Această definiție face posibilă evaluarea activităților teroriste ale unor organizații precum Al-Qaeda sau ISIS ca fiind pur politice.

Autorul identifică trei criterii principale în concept care deosebesc terorismul de alte forme de violență. Primul criteriu este un scop politic, interpretat de specialiștii în domeniu foarte larg. Al doilea criteriu este populația civilă sau obiectele ca țintă principală a violenței teroriste sau amenințarea unei astfel de violențe. Al treilea criteriu este natura asimetrică a terorismului.

În general, cele patru grupuri de definiții ale terorismului recunosc următoarele caracteristici ale terorismului:

1. Terorismul presupune realizarea unui anumit scop politic. Practica arată că terorismul din momentul formării lui este anume un fenomen politic. De îndată ce motivația politică dispare în terorism, acest tip de violență încetează să mai fie terorism. Atunci când sunt comise infracțiuni care nu au legătură cu influențarea autorităților în vederea controlului comportamentului acestor organisme, atunci aceste fapte vor constitui alte infracțiuni, de exemplu, omor, șantaj, răpire sau alte infracțiuni legate de obținerea de beneficii economice sau de altă natură sau săvârșite în afara unui sentiment de răzbunare sau antipatie personală.

2. Terorismul reprezintă utilizarea strategică a violenței. Evaluând rolul violenței în acțiunile teroriste, notăm cele mai comune puncte de vedere. Astfel, violența: este un instrument pentru atingerea scopurilor politice; oferă teroriștilor un avantaj, întrucât este „vizat către ținte care nu pot fi determinate în prealabil, care de multe ori nu au legătură cu lupta politică în curs"; poate contribui la eficacitatea terorismului; este „în primul rând o resursă, nu un produs final" și poate fi un mijloc de intimidare, demoralizare, radicalizare, pedeapsă, mobilizare, provocare și propagandă. Cu toate acestea, există și opinia că violența este un scop în sine al grupărilor teroriste, deoarece indivizii se alătură grupărilor teroriste pentru a comite acte teroriste și nu le pot opri fără a nu permite sinuciderea organizată [28, p. 13].

3. Obiectul impactului terorist este dual: obiectul imediat, care poate fi material, anumite categorii de cetățeni, determinate de principii politice, sociale, religioase sau de altă natură, sau persoane aleatorii nedefinite în mod specific în prealabil, și obiectul final sau strategic, care este sistemul constituțional sau unul dintre elementele acestuia (integritatea teritorială, ordinea de conducere, puterea economică etc.).

4. Subiectele terorismului sunt diverse și greu de definit. Potrivit mai multor autori, atât actorii statali, cât și cei nestatali pot fi subiectul terorismului. Profesorul de la Facultatea de Drept de la Harvard, Alan Dershowitz, consideră că războiul împotriva terorismului s-ar putea să nu se termine niciodată, deoarece terorismul a dobândit caracteristici complet noi din 2001, principalele dintre acestea fiind fragmentarea organizațiilor teroriste [29, p. 8].

5. Utilizarea activă a realizărilor în domeniul științei și tehnologiei, inclusiv a tehnologiilor avansate și internetului, precum și dorința subiecților terorismului de a stăpâni armele de distrugere în masă. Cercetătorii constată pericolul crescut al terorismului modern, deoarece realizările civilizației tehnogene pe care terorismul modern le folosește sau încearcă să le folosească pot fi complet diferite: elemente de arme de distrugere în masă - nucleare, chimice și bacteriologice (substanțe toxice), mijloace de atac asupra spațiul informațional şi psihicul uman.

Cea mai importantă caracteristică modernă a activităților organizațiilor teroriste este utilizarea activă a spațiului virtual și a tehnologiilor moderne de informare și comunicare. Astăzi, întreaga comunitate mondială este preocupată de problemele terorismului cibernetic („cyberterorismul") și extremismului din rețeaua globală, deoarece acest fenomen amenință din ce în ce mai mult securitatea multor țări și a cetățenilor acestora, provocând pierderi politice, economice și morale uriașe, exercitând presiune psihologică puternică asupra unor mase mari de oameni: este posibil să faci o explozie teroristă oriunde în lume prin simpla apăsare a butonului unui telefon mobil de cealaltă parte a planetei. Definiția terorismului cibernetic a fost elaborată de cercetătorul

german K. Hirschman în lucrarea sa „*The Changing Face of Terrorism*”. El susține că „Terorismul cibernetic este un atac deliberat, motivat politic, asupra informațiilor, spațiului cibernetic în scopuri teroriste, de exemplu operațiuni motivate de spargere de sisteme informatice, programe informatice și procesare care iau forma violenței împotriva obiectelor neutre de către grupuri subnaționale sau actori subversivi”.

De exemplu, după cum a remarcat cercetătorul rus L. Buraeva, gruparea teroristă ISIS (Statul Islamic al Irakului și Levantului, DAESH) a reușit să aducă propaganda pe rețeaua de socializare Twitter la un nivel fundamental, după ce a realizat cele mai de succes atacuri informaționale din istoria terorismului cibernetic. Pentru a menține utilizatorii fideli Twitter la curent cu cele mai recente știri despre jihad și pentru a gestiona agenda întregului segment irakian, programatorii grupului au dezvoltat un serviciu oficial - o aplicație pentru Android numită *The Dawn of Glad Tidings („Zorii veștilor bune”*). Videoclipuri terifiante, mii de tweet-uri pe tema „venim să te ucidem”, povești cu soldați și civili irakieni morți, fotografii cu cadavre decapitate sau răstignite – ca urmare, atacul virtual s-a dovedit a fi nu mai puțin terifiant decât cel real [30].

Pe *portalul video YouTube* sunt vizionate zilnic 4 miliarde de videoclipuri, inclusiv videoclipuri teroriste.

6. „Publicitatea” în mass-media a consecințelor devastatoare ale atacurilor teroriste. Ultimele atacuri teroriste de la Paris și Nisa arată că componenta informațională este cel mai important element al terorismului modern. Lipsa acoperirii media face ca atacul să nu aibă sens. Mass-media îi ajută pe teroriști să transmită unui public nelimitat efectul înfricoșător, spectaculos, dramatic al unui act terorist. Actele teroriste, cu acoperire mediatică adecvată, sunt cea mai puternică armă: ele demonstrează societății neputința puterii, creează precedente pentru nesupunere activă și opoziție față de putere, care, de regulă, activează stările negative ale societății, reduc activitatea de afaceri în țară, afectează negativ imaginea externă a țării.

Noţiunea de terorism internaţional

Pentru a defini conceptul de „terorism internațional” este necesar să se facă distincție între actele de terorism internațional și actele teroriste de natură internă. Dar, din cauza diferențelor de abordări politice, țările lumii nu reușesc să convină până în prezent ce activitate teroristă este un act de terorism internațional. În stadiul actual, cercetătorii folosesc termenul de „terorism transnațional”. După cum a menționat profesorul rus M. Lebedeva, acest concept implică utilizarea teritoriului sau implicarea cetățenilor în activități teroriste din două sau mai multe țări. Totodată, ea evidențiază următoarele două criterii: prezența legăturilor cu alte organizații teroriste în afara granițelor naționale, iar un criteriu mai important este că provocarea nu este pentru un stat sau un grup de state, ci pentru un model de dezvoltare mondială. Utilizarea conceptului de „transnațional” în loc de „internațional” evită conotațiile ce implică sprijinul guvernelor naționale pentru structurile teroriste [31, p. 200].

Titlul 18 din Codul Statelor Unite ale Americii conține o definiție largă a terorismului internațional: „Terorismul internațional înseamnă - (A) acte de violență care pun în pericol viața umană; (B) acte efectuate cu intenția de a intimida sau constrânge populația civilă; sau influența politica guvernamentală; și (C) acte care au loc în afara jurisdicției SUA sau în afara granițelor sale naționale, dar comise de infractori pentru a intimida sau constrânge Statele Unite ale Americii sau țara în care se află criminalul sau pentru a obține azil politic”.

În același *Cod de legi*, dar deja în titlul 22, este cuprinsă una dintre cele mai scurte definiții ale terorismului internațional: „acțiuni teroriste care implică cetățeni sau teritoriul mai multor țări” [32, p. 18]. Aceste definiții fac posibilă evidențierea proprietății principale a terorismului internațional - transnaționalitatea.

Potrivit lui E. Lyakhov, actele de terorism internațional sunt comise de un individ sau de un grup de indivizi care acționează în mod independent sau conform instrucțiunilor statului și sunt îndreptate împotriva valorilor umane universale protejate nu numai de legislația națională, ci și de cea internațională [33, p. 30]. Astfel, cercetătorul vorbește despre existența terorismului internațional de stat.

Organizația Internațională a Poliției Criminale - Interpol, în *Ghidul de Combatere a Terorismului Internațional* elaborat, denumește anumite caracteristici ale actelor teroriste internaționale: țintele declarate de teroriști afectează mai multe țări; începutul și sfârșitul infracțiunii includ mai multe țări; mijloacele de activitate infracțională provin din altă țară; daunele sunt cauzate mai multor țări sau organizații internaționale; cetățenii diferitelor țări sau participanții la evenimente organizate de organizații internaționale devin victime ale unei infracțiuni [34, p. 122].

Consilierul special al armatei și poliției americane J. R. White a numit ca o caracteristică cheie a terorismului internațional modern așa numiții „multiplicatori de forță" care măresc efectul acțiunilor teroriste fără amplificatori cantitativi sau calitativi [23, p.9-10].

În primul rând, susținerea transnațională (internaționalizarea), este cea care asigură un nivel ridicat de mobilitate, deplasare operațională, facilitează activitatea de ascundere a membrilor grupărilor teroriste și, de asemenea, oferă organizațiilor teroriste posibilitatea de a-și coordona acțiunile în toate etapele activității teroriste (recrutare, planificare, finanțare, implementare).

În al doilea rând, acoperirea largă în mass-media este cea care oferă teroriștilor posibilitatea de a-şi transmite mesajele unui public larg, precum şi cea care oferă o creștere a impactului psihologic asupra societății. Acest factor este un instrument eficient de influență și poate transforma un grup mic într-o organizație semnificativă din punct de vedere politic.

În al treilea rând, tehnologiile moderne permit micilor organizații teroriste să efectueze atacuri teroriste mai distructive în ceea ce privește amploarea și mortalitatea. Internetul joacă un rol semnificativ în procesul de recrutare, îndoctrinare, în crearea unei imagini pozitive a unui terorist, în promovarea interpretărilor distorsionate ale normelor islamice și principiilor Sharia, în diseminarea instrucțiunilor pentru crearea și instalarea dispozitivelor explozive etc. Prin diseminarea informațiilor despre atentatele comise și cele în proces de pregătire, rețelele au, de asemenea, un impact psihologic asupra unui public cât mai larg posibil. Pentru aceasta se folosesc site-uri tematice, rețele sociale, chat-uri, forumuri, bloguri. În ultimii ani, se utilizează activ canalele și comunitățile mesageriilor, în primul rând în Telegram. Un rol deosebit în activarea suporterilor TI îl joacă jocurile online pe calculator, care oferă posibilitatea de a înființa chat-uri textuale, vocale și video.

Un alt cercetător preocupat de terorism, William Bruggeman, concluzionează pe bună dreptate că în prezent în Europa există o fuziune a terorismului internațional cu crima organizată transnațională, din mai multe motive:

- formarea pieței comune europene deschide noi oportunități pentru grupurile criminale în domeniul contrabandei de arme și al traficului de droguri;
- creșterea fluxurilor de migrație internațională în țările UE complică procesul de identificare și control al activităților grupurilor criminale și reduce eficacitatea sistemului de combatere a terorismului;
- creșterea mobilității sociale și a nivelului de urbanizare, pe de o parte, crește gradul de anonimat social al autorilor actelor teroriste și, pe de altă parte, extinde baza socială a terorismului; comunicarea socială între crima organizată, mișcările de eliberare națională și grupurile extremiste devin mai apropiate și se aliniază într-o structură de rețea globală [35, p. 42].

Potrivit lui S. Makinda, profesor la Universitatea Australian Murdoch, trăsăturile esențiale ale terorismului în epoca globalizării sunt: utilizarea violenței, intimidarea guvernelor și a publicului, încălcarea dreptului internațional, selectarea obiectelor neînarmate ca ținte pentru atacuri teroriste. În acest context, noul terorism diferă puțin de epocile anterioare. Esența sa constă în acțiunile care sunt caracterizate ca o abatere de la normele guvernării globale [36, p. 44].

Noi considerăm că terorismul internațional are loc în următoarele cazuri: a) teroristul şi persoanele care au suferit, în urma actului de terorism, sunt cetățeni ai unuia şi aceluiaşi stat sau a diferitor state, dar crima este comisă în afara hotarelor acestor state; b) actul de terorism este îndreptat împotriva persoanelor aflate sub protecția internațională; c) actul de terorism se pregăteşte într-un stat, dar se efectuează în afara acestui stat; d) comițând un act de terorism într-un stat, teroristul se ascunde în altul, şi apare problema extrădării lui.

Terorismul de stat se manifestă prin trei forme fundamentale: săvârşirea actelor teroriste de către reprezentanţii statului; susţinerea terorismului de către state prin crearea condiţiilor materiale, tehnice, organizaţionale şi de alt gen pentru grupările teroriste internaţionale; folosirea grupărilor teroriste internaţionale în scopul realizării scopurilor politicii externe. Participarea la activitatea teroristă trebuie considerată ca o infracţiune internaţională gravă şi să genereze răspunderea juridică internaţională pentru statul culpabil.

Concluzii

Deci, pe baza analizei deferitor definiții ale terorismului, am ajuns la următoarea concluzie: terorismul este un fenomen socio-politic complex, care prezintă în sine un act de violenţă ilegală sau o ameninţare cu folosirea acesteia, comisă în mod deliberativ de către persoane fizice sau de către un grup de persoane în vederea

atingerii unui scop politic sau ideologic care poate fi de natură naţională, transnaţională sau internaţională. Alt element de bază al terorismului rezidă în capacitatea de a provoca frică în societate şi de a intimida populaţia pentru a obţine anumite scopuri politice. În același timp, cauzele terorismului pot fi economice (sărăcie, spre exemplu), politice (criză, preponderent), religioase sau teritoriale._Terorismul modern se caracterizează prin următoarele trăsături: o lipsă totală de control din partea structurilor statale; natura hibridă, implicând o combinație de scopuri criminale și ideologie teroristă; transformarea rapidă; extinderea capacităților tehnice ale armelor distructive; creșterea amplorii și a răspândirii geografice; finanțare puternică.

Analiza de ansamblu efectuată demonstrează că terorismul în lumea modernă poate fi numit o amenințare reală, de proporții deosebite și de lungă durată. Acesta este unul dintre cei mai mari factori ce subminează sistemul internațional și afectează dezvoltarea mondială, formarea agendei socio-politice la toate nivelurile, de la cel național la cel internațional.

Referințe:

1. ЕМЕЛЬЯНОВ, В. Терроризм и преступления с признаками терроризирования. Санкт-Петербург: Пресс, 2002. 291 с. ISBN 5-94201-064-1.
2. FUREDI, F. *Invitation to Terror: The Expanding Empire of the Unknown*. Continium, 2007. 240 p. ISBN:‍978-0826424549.
3. FREEDMAN, L., Hill, C., ROBERTS, A., VINCENT, R.J., WILKINSON, P., WINSDOR, P. *Terrorism and International Order*. Chatam House Special Paper. Eds. New York, 1986. 112 p. ISBN: ‍978-0710211415.
4. НОВИКОВА, Г. Сильная стратегия слабых. Террор в конце XX века. В: *Полис*, №1, 2000. с. 169-172. ISSN 1026-9487.
5. WILKINSON, P. *Terrorism and the Liberal Share*, London, 1986. 370 p. ISBN: 0333394909.
6. LAQUEUR, W. *The Age of Terrorism*. Boston: Little, Brown, 1987. 385 p. ISBN: 978-0316514781.
7. JENKINS, B. *The Who, What, When, Where, How and Why of Terrorism*. Detroit, 1987. 458 p.
8. JENKINS, B. The New Age of Terrorism. In: *National Security Research Division*. RAND Corporation, 2006. p. 117-130. [Accesat la 10.08.2022] Disponibil: https://www.rand.org/content/dam /rand/pubs/reprints/2006/RAND_RP1215.pdf
9. ALEXANDER, Y. *Terrorism: theory and practice*. Boulder: Westview press, 1979. 293 p. ISBN: 0-89158-089-1.
10. CRENSHOW, M. *Terrorism, Legitimacy, and Power*. Middletowen, Ct.: Weslleyan. University Press, 1983, 174 p. ISBN: 978-0819550811.
11. SCHMID, A. *Political Terrorism: A Research Guide to Concept, Theories, Data Bases and Literature*. North-Holland, Amsterdam and New Brunswick, U.S.A., 1984. 599 p. ISBN: 0444856021.
12. SCHMID, A., JONGMAN, A. J. *Political Terrorism*, Oxford, 1988. 730 p. ISBN: 978-1412804691.
13. HOFFMAN, B. *Inside Terrorism*. N.Y.: Columbia University Press, 1999. 512 p. ISBN: 9780231174763
14. HOFFMAN B. Terrorism Trends and Prospects. In: *Countering the New Terrorism*, RAND, 1999. p. 14-15. ISBN: 0-8330-2667-4
15. MAYAUD, Y. *Le terrorisme*. Paris, 1997. 152 p. ISBN: 978-2-247-20407-6.
16. DURANTON-CRABOL, A. M. *L'Europede l'extreme droitede 1945 a nos jours*. Brusselles, 1991. 221 p. ISBN: 978-2870274040.
17. ХИРШМАН, К. Меняющееся обличье терроризма. В: *Международный терроризм и право*: Реф. Сб. ИНИОН РАН. Центрсоциал. Науч.- информ. исслед. Отд. правоведения. Москва. 2002. с. 26-36. ISBN 5248001307.
18. НЕТАНЬЯХУ, Б. *Война с терроризмом; как демократии могут нанести поражение сети международного терроризма*. Москва, 2002. 208 с. ISBN: 5-94599-051-5
19. ПЕТРИЩЕВ, В. *Заметки о терроризме*. Москва: УРСС, 2001. 288 с. ISBN: 5-8360-0045-X.
20. PILLAR, P. *Terrorism and U.S. Foreign Policy*. Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2001. 272 p. ISBN: 9780815700043.
21. JONES, M., SMITH, M. *Contemporary Political Violence – New Terror in the Global Village*. In: Globalization and the New Terror: Asia Pacific Dimension / David Martin Jones Ed. Cheltenham, UK; Northampton, MA. USA: Edward Elgar, p. 1-25. ISBN: ‍978-1843764427.

22. GANOR, B. Defining Terrorism: Is One Man`s Terrorist Another Man`s Freedom Fighter? In: *ICT Papers on Terrorism*. Jerusalem, Israel: The International Policy Institute for Counter–Terrorism, The interdisciplinary Center, Herzliya, Israel, 2002. p. 287-304. ISBN: 9780429254741.
23. WHITE, J.R. *Terrorism and homeland security*. Belmont: Wadsworth Publishing, 2006. 398 p. ISBN: 978-1305633773.
24. RICHARDSON, L. *What Terrorists Want: Understanding the Enemy, Containing the Threat.* New York: Random House. 2006. 352 p. ISBN: 978-0719563065.
25. PRIMORATZ, I. What is Terrorism? In: *Terrorism: The Philosophical Issues*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 272 p. ISBN: 1403918163.
26. RAPOPORT D. The four waves of modern terrorism. In: *Attacking terrorism: Elements of a grand strategy* / Ed. by CRONIN, A., LUDES J. Washington, D.C.: Georgetown univ. press, 2004. p. 46-73. ISBN: 978-0878403479.
27. СТЕПАНОВА, Е. *Терроризм в асимметричном конфликте на локально-региональном и глобальном уровнях* (идеологические и организационные аспекты). Автореферат дис. на соискание ученой степени доктора полит. наук. Москва. 2010. 31 с.
28. ГОРБУНОВ, Ю. Об определении понятий «террор» и «терроризм». В: *Журнал российского права*, 2010. № 2, p. 31-40. [Accesat la 10.08.2022] Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/ob-opredelenii-ponyatiy-terror-i-terrorizm
29. ХАРИТОНОВА, О. Изучая терроризм: основные контуры дискуссии. В: *Political science (RU)*, 2018, № 4. с. 13–33. ISSN 1998–1775.
30. ДЕРШОВИЦ, А. *Почему терроризм действует*. Москва, 2005. 255 с. ISBN: 5-8243-0670-2.
31. Бураевва Л. Мировой опыт противодействия экстремизму и терроризму в глобальном информационном пространстве. В: Теория и практика общественного развития, No. 18, 2015, p. 131-134. [Accesat la 10.08.2022] Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/mirovoy-opyt-protivodeystviya-ekstremizmu-i-terrorizmu-v-globalnom-informatsionnom-prostranstve
32. ЛЕБЕДЕВА, М. *Мировая политика*. Москва: Аспект Пресс, 2007. 256 с. ISBN: 978-5-7567-0428-0.
33. ВЛАСОВ, И. *Зарубежное законодательство в борьбе с терроризмом*. Москва: Городец-издат, 2002. 144 с. ISBN: 5925800486.
34. ЛЯХОВ, Е. *Терроризм и межгосударственные отношения*. Москва: Международные отношения, 1991. 212 с. ISBN: 5-7133-0321-7.
35. САМОВИЧ, Ю. О понятии «международный терроризм». В: *Вестник Томского государственного университета*. 2012. № 361. с. 120-124. ISSN: 1561-7793.
36. BRUGGEMAN W. Countering Threat of Terrorism in the EU in a Broader Organized Crime Perspective. In: *Legal Instruments in the Fight Against International Terrorism: A Transatlantic Dialogue* / Fijnaut, C., Wouters, J., Naert, F. Eds. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004. p. 153-169.ISBN: 978-90-04-13901-5.
37. MAKINDA, S. Global Governance and Terrorism. In: *Global Change, Peace and Security*. 2003. Volume 15. Issue 1. p. 43-58. ISSN: 1478-1166.

Date despre autor:
Cristina EJOVA, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova.
E-mail: cristina.ejova@usm.md
ORCID: 0000-0003-3853-4262

Prezentat la 31.01.2023